

Mirentxu Loyarte, zinegilea

“Ardoa eta makina-erreminta ekoizten dituzte ba Eusko Labelarekin, zinema zergatik ez?”

1978an, *Irrintzi* film laburra egin zuen Mirentxu Loyartek. Euskal Herriko film aitzindaria izaki, gu guztion iruditegian behar luke; hala ere, iazko Zinemaldian ezagutu genuen askok, ia 40 urte geroago, Iratxe Fresnedaren *Irrintziaren oihartzunak* dokumentalari esker. Harridura, lilura, ezin sinetsia. Elkarriketa eta memoria eten ez daitezen bildu ginen harekin.

Danele Sarriugarte Mochales

@daneleSM

ARGAZKIAK: DANI BLANCO

Nolatan hasi zinen zineman?

Betidanik idatzi izan dut, eta marrazkiak egin, izugarri gustatzen zaidalako. Orduan, horretan jarraitu nuen eta, gaztetan, eleberri ez oso luze bat idatzi nuen. Norabait bidaltzekotan nintzela, ingurukoei pasa nien, irakur zezaten, eta orduan nirekin zebilenak, gerora nirekin ibiltzen jarraitu duenak egiatan, esan zidan hura ez zela eleberri bat, berari zinema iruditzen zitzaiola.

Zergatik izan zen hain erabakigarria pasadizo hura?

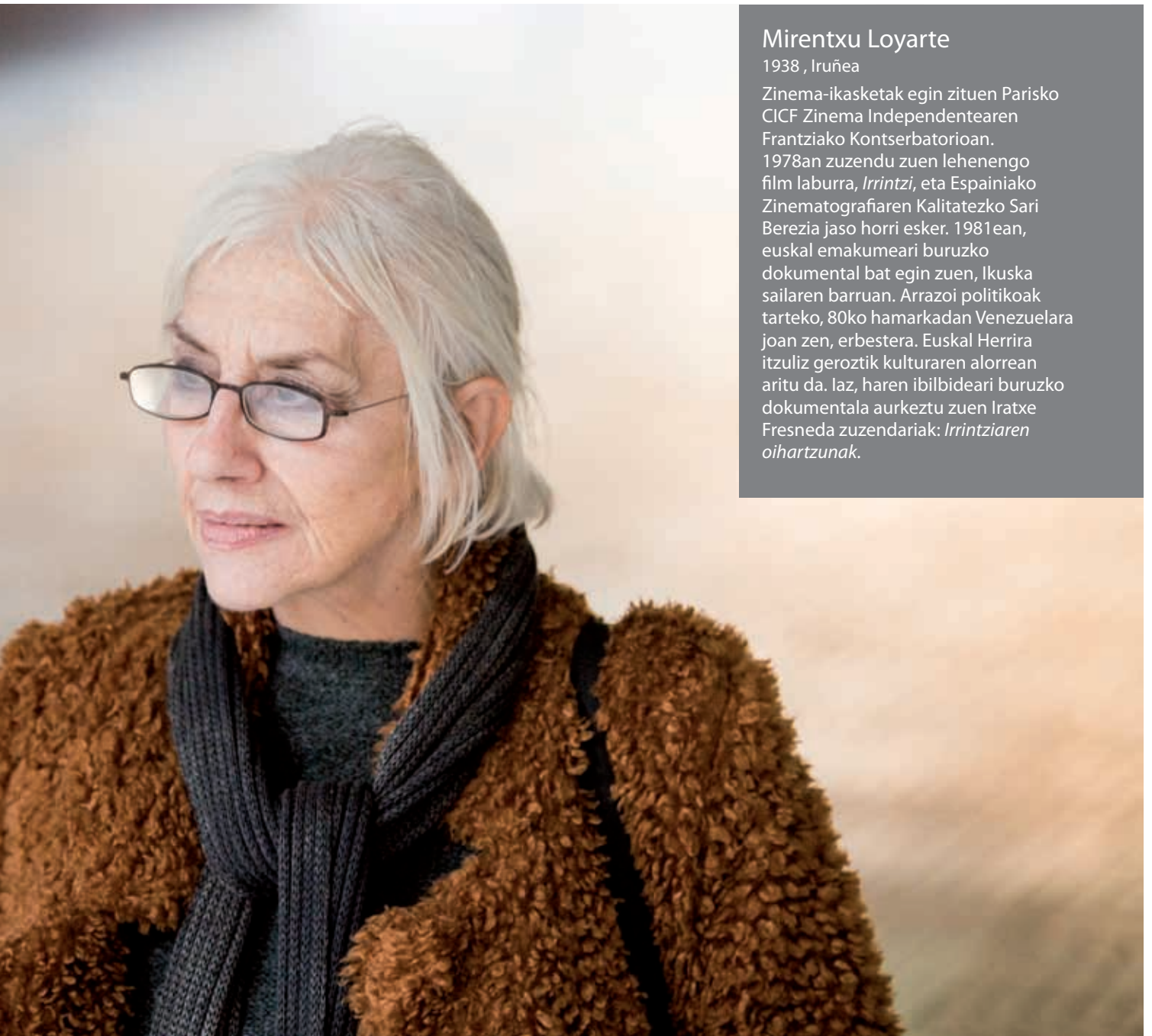
Horixe da kontua. Zergatik eteten da ibilbide bat, eta beste bat abiatzen? Bada nik, eleberria idazten ari nintzela, mila buelta eman nizkion isiltasunaren gaiari, eta asko izorratzen ninduen: aldiro, esaten nuenean pertsonaiak isilik geratu zirela, hitz mordo bat idatzi behar nuen isiltasuna ikusarazteko. Gai hori tik baten modukoa zen, izugarri

gogaitzen ninduen. Orduan, zinemarena esan zidaten, eta argi ikusi nuen.

Beraz, hori erabakita, zein izan zen hurrengo urratsa?

Garai hartan, Paris zen zinemaren gun nagusia; gainera, abertzaletasuna oso indartsu zegoen, batez ere zenbait ingurutan, eta, zera, Madrilera joatea, bada... Egia da, Parisek ere badauka berea, baina niri Parisko historiak ez zidan ez

Mirentxu Loyarte

1938 , Iruñea

Zinema-ikasketak egin zituen Parisko CICF Zinema Independentearen Frantziako Kontserbatorioan. 1978an zuzendu zuen lehenengo film laburra, *Irrintzi*, eta Espainiako Zinematografiaren Kalitatezko Sari Berezia jaso horri esker. 1981ean, euskal emakumeari buruzko dokumental bat egin zuen, Ikuska sailaren barruan. Arrazoi politikoak tarteko, 80ko hamarkadan Venezuelara joan zen, erbestera. Euskal Herrira itzuliz geroztik kulturaren alorrean aritu da. Iaz, haren ibilbideari buruzko dokumentala aurkeztu zuen Iratxe Fresneda zuzendariak: *Irrintziaren oihartzunak*.

hain zuzenean eragin, bada hara joatea pentsatu nuen. Lehenengo urtean hizkuntza lantzen ibili nintzen, jada zerbait ikasia nuen batxilergoan, baina hobetu beharra neukan. IVEC zinema-institutu ofizialaz aparte hainbat eskola zeuden, eta nik horietako batean ikasi nituen zinema eta zinema-zuzendaritza, Zinema Independentearen Frantziako Kontserbatorioan. Kurioski, han ere neu nintzen neska bakarra.

Zer-nolako bizipena izan zen hura?

Itzela. Une horretan nire premia nagusia zen jakitea ea zertan ari nintzen, noraezean joateari uztea. Izan ere, frankismoa bizi izan ez duenarentzat zaila da ulertzen, zer azkenengo garaia ez dirudi hain bortitza, hain gogorra; badi-rudi ez zela ezer gertatzen. Baina hura-xe zen arazoa, ez zela ezertxo ere gertatzen, hau da, zuk ezin zenezakeen jakin zer ari ziren egiten eta ikusten beste

toki batzuetan, ez zegoen konparatzeko eredurik. Ezin zenituen zure ideiak bestelako ideia batzuekin erkatu, eta konparatzeko punturik ez daukazunean ez dakizu non zauden, ez eta zenbat falta zaizun ere.

Sakristia hutsa zen hau. Pinochet aipatzen dutenean beti pentsatzen dut baietz, Franco bezain gordina izan zela hasieran, hain zuzen matxinada guztietan lehen olatua izaten baita latzena,

baina Pinochetek hamaika urte egin zituen boterean, eta hemen, berriz, bi belaunaldi oso hazi ziren frankismoaren pean, sakristia erabateko honetan.

Eta Parisen, berriz, zer topatu zenuen?

60ko hamarkadaren amaieran egon nintzen han, eta sekulako garaia izan zen. 68ko maiatza baino zenbait hilabete lehenago iritsi nintzen eta zur eta lur geratu nintzen. Komunikabideak, adibidez: hantxe ikusten zenituen titular harrigarriak; gu, ordea, ohituta geunden denak izan zezan halako patina bat, dena estaltzen zuena eta denari ematen ziona kolore eta ñabardura berbera.

Zinema-eskola bera oso ondo etorri zitzaidan kontaktuak egiteko, eta Zinemateka osorik irentsi nuen, betekada hartu arte. Sekulako zikloak egiten zizutzen han, eta denetik ikusi nuen.

Bereziki gogoan al duzu Zinematekan ikusitako zerbait?

Dreyerren zale erabatekoa bihurtu nintzen. Ez nuen aurretik ezagutzen, baina film bat ikusi nuen eta liluratu egin ninduen. Haren film guztiak ikusi nituen gero, eta gogoan dut txartel-saltzaileak azkenerako ezagutu egiten ninduela eta esan zidala, zur eta lur: "Ez al zaizu benetan Dreyer gustatuko?"

Batzuetan zaila da lilura hori azaltzen, baina har dezagun, adibidez, Dreyerren *Ordet* filma. Eszenaratzea erabat oinarritzkoa da, mugimendua ia ezin nabaritzekoa, eta hala ere, zer-nolako jokia egiten duen argiarekin! Hildakoa ohean dago, eta bat-batean, hara hor berpiztearen miraria. Nola da posible nik hori sinestea? Eta sinetsi nuen, bai. Izugarria iruditu zitzaidan. Noski, beste batzuk gauza bera erakusten dizute beste modu batean eta ez duzu inondik ere sinesten, hortxe dago gakoa.

Paristik itzuli zinenean zer-nolako giroarekin egin zenuen topo?

Gogo biziz itzuli nintzen hona, mundua jateko prest. Horrek erakusten du baiko-rra naizela bizitzaren aurrean, besterik ez. Ez dut urtea oroitzen, baina badakit *Amalur* egina zutela jada. Niri asko gustatu zitzaidan eta [Nestor] Basterretxearekin jarri nintzen harremanetan, eta [Fernando] Larraquert ezagutu nuen gero. Ondo moldatu ginen hasieratik.

Basterretxeak esan zidan gidoi batekin ari zela, eta ea irakurriko nuen.

» "Iruditzen zait gaur egungo belaunaldia nahiko *light* dela, oso langilea, hori bai, eta egoera ez da erraza. Akaso aurreko belaunaldiarena da errua, akaso gutxi gorabeherako askatasun horretan ipini zuten indar guztia"

» "Orain jakin dut Kimuak saileko lanak oparitzen ari direla, bataioetan jaurtitzen diren gozokiak nola"

Teodosio de Goñiri buruzko lan bat zen. Nire ikuspuntua azaldu nion, zer nuen gustuko eta zer ez, eta asko gustatu zitzaion esandakoa. Saiatu zen filma aurrera eramaten, baina ez zuen finantzazio-iturririk lortu. Eta gero saiatu ginen beste film labur batzuk egiten, baina horretarako ere ez genuen dirurik lortu, beste hainbat proiektuekin gertatu den moduan.

Noiz eta nolatan egin zenuen *Irrintzi*?

Venezuelan erbesteratu behar izan nintzen, eta bueltakoan egin nuen filma. Proiektu guztiak sortzen diren moduan sortu zen hura ere, modu zertxobait gorabeheratsuan. Niri gidoi bat eskatu zidaten. Apur bat abstraktua zenez, eskatu zidaten zuzendaritzarako aukeratua zutenaren laguntzailea izan nendila, eta besterik ez. Guztiok egin ditugu lanak gure izenik agertu gabe, inoren izenik agertzen ez denean lan horretan, baina neuk egin filma eta gero beste batek sinatu? Inondik ere ez. Handik 20 egunera, zuzendari izango zenak esan zuen ez zuela filma egingo nire laguntzarik gabe, eta nik zuzendu nuen azkenean.

Zer moduzko prozesua izan zen?

Argi neukan zer erakutsi nahi nuen: emozio hori, justu garrasi egin aurre-

koa, edo manifestazio batean zaudeneko eta harri bat hartzen duzuneko, eta une batez gelditzen, jakin gabe ea egin behar zenukeen ala ez. Apur bat desesperazioz ateratzen zareneko emozio hori. Ez nuen manifestaziorik erakutsi nahi, ez, nahi nuen zerbait abstraktua goa, jendeak beste emozio hori senti zezala.

Jakina, eskuartean neukan lehen gauza zenez, prozesu gogorra izan zen. Hasiera batean oso seguru zaude eta gero zalantzaz guztiz beteta: erratu ote zaren, urrunegi joan ote zaren... Batez ere halako gauza ez-errealistekin: asko gus-tatzen zaizkit halako poemak-eta, baina gero etereoegiak izan daitezke. Tentu handiz ibili nintzen. Zalantzaz beteta egon nintzen, aurrera eta atzera eginez, hau eta beste hau, behin eta berriro berrikusiz eta landuz.

Harrera beroa izan zuen, hasieran behintzat.

Bai, aurreko batean horixe esan zidan kazetari batek, ikusgarria izan zela urte hartan Zinemiran piztutako jakin-mina. Gero etorri zena, hala ere, Zinemaldiko garai hartako zuzendariak azalduko lizuke nik baino hobeto. Garai hartako gobernadore zibila joan omen zen Zinemaldira, esanez atxilo eraman behar ninduela, *Irrintzi* propaganda hutsa zelako. Ni, bien bitartean, hirian paseatzen nenbilen. Kontua da zuzendariak konbentzitu omen zuela gobernadorea ez nezan atxilotu: Franco hil berrian, Europako komunikabideak begira-begira zeudela, Estatu espainiarrak nola erreakzionatuko, lehen laprastada noiz egingo. Ez ninduten eraman, eta hala ere, Zinemaldiaren ondoren, hamaika giltzarraparekin lurperatu zuten filma, eta erabat ahaztu zen.

Min handia egin zizun horrek?

Pentsa! Zerbait egiten duzunean nahi duzu jendeak ikustea; gainera, une hartan huraxe zen bidea: film laburrak egin eta itu-itan jotzen saiatu. Huraxe zen zure aurkezpena gero lanean jarraitze-ko, proiektu gehiago lortzeko eta abar.

Garaitsu horretan, *Punto y hora* aldizkarian esan zenuen Euskal Herriko kulturak behar-beharrezkoa zuela zinema, eta hala ere, baztertuta geneukala. Zergatik iruditzen zaizu hain garrantzitsua zinema?

Nola lagako dugu bazter batean irudia? Ezinbestekoa da. Gainera, iruditzen zait ondo moldatzen garela horrekin, munduaren gure ikuspegiarekin nahiko bat datorrela. Zinema, azken batean, hori da, munduari begiratzeko modu bat. Esate baterako, gogoan dut *Loreak*. Film bat da eta gustatu dakizuke ala ez, baina badaude film horretan une batzuk non jolas geometriko moduko bat den: argia, kameraren mugimendua... Normalean, film bat ikusi ostean pusketa batekin baino ez gara oroitzen, eta zuzendariak lortzen badu pusketa batek iraun dezan, eta gainerakoak ez dezan ezabatu, uste duena baino gehiago lortu du.

Hainbat urte pasa dira hori esan zenue-netik. Bazterrean daukagu oraindik?

Oso garai ezberdinean gaude, noski, bai-

na nire iritziz azpiegitura falta da. Ez dut ulertzen nola saltzen dituzten makina-erreminta edo ardoak edo dena delakoa Eusko Labelaren etiketarekin, eta nolatan ezin daitekeen hori berori egin beste hainbat gauzarekin, hala nola zinemarekin. Ez du sekulako azpiegitura izan behar, baina bai serioa, se-ri-o-a: hiru urte inguru beharko dituzu merkaturatua topatzeko eta abar, baina behin abiatuta, ondo bideratu daiteke.

Orain jakin dut Kimuak saileko lanak oparitzen ari direla, bataioetan jaurtitzen diren gozokiak nola. Lanak gutxiesteko modu bat da hori: salmentarik txarrena, horixe da opari bat. Oparitu diezaiokezu adiskide bati edo beste norbaiti, ezagut dezan, baina kito. Makina-erreminta saldu behar dutenean badakite zer egin, ezta? Ez dute debalde oparitzen.

Ikuska sailaren barruan ere egin zenuen lan bat, euskal emakumeari buruzkoa.

Antton Ezeizak oso ondo antolatu zuen Ikuska sailarena: ekipamendu txikia baina kalitatezkoa. Galdetu zidan ea egingo nukeen zerbait, eta ea zer egingo nukeen. Nik bi gai nerabiltzan buruan: bata, niretzat interesgarriena, jaiarena zen, jaia edo festa kontzeptu gisa, ikuspegi soziologiko batetik, baina oso zaila iruditzen zitzaidan, eta beste aukerari heldu nion, euskal emakumearen gaiari.

Urte asko pasa dira Euskal Herriko emakumeen egoerari buruzko atal hori grabatuz geroztik. Asko aldatu al da egoera? Zuk ikusi duzu Ikuskako atal hori? Egia esan, nahiago nuke zeuk esatea ea zer iruditzen zaizun.

Azken hitza: Iratxe Fresnedarekin berriketan

Elkarriketa egin bitartean, alboan izan dugu Iratxe Fresneda zuzendaria. "Dokumentala egiteko, denbora mordo bat eman genuen biok solasean, eztarria ahitu arte". Solasaldi horien pusketak dira dokumentalaren oinarrietako bat, eta hala ere "Mirentxuren aipu pila bat geratu dira kanpoan, orduak!"

Gauza batzuk gaur-gaurkoak direla iruditzen zait. Atal horretan agertzen den emakume helduetako batek aipatzen duen moduan, badirudi esparru askotan askeago garela, baina, gero, benetan, ez ote gauden beti bezain lotuta...

Horixe bada. Analisi zehatzak egin behar ditugu, eta ikusi badagoela alderik, ez dela gauza bera funtzionatzeko askatasun atsegin baten jabe izatea ala benetan zure askatasuna ondo sustraitua egotea. Egin dugun bide hau lasai asko deusezta dezakete lau kolpetan, krisia dela eta bestea dela, zeren, noski, badakite ez duzula haurra kako batean zintzilik utziko, beraz zaintzara itzuliko zara.

Eskubidea daukazula? Bai, jakina, baina zenbait garaitan horrek ez du piperrik balio. Iruditzen zait gaur egungo belaunaldia nahiko *light* dela, oso langilea, hori bai, eta egoera ez da erraza. Akaso aurreko belaunaldiarena da errua, aka-

so gutxi gorabeherako askatasun horretan ipini zuten indar guztia, baina oinarriak sendotu behar dira, bestela bihar kenduko dizute atzo emandakoa.

Zure ibilbideari buruzko dokumentala estreinatu zen iaz: *Irrintziaren oihartzunak*. Zer-nolako bizipena izan da?

Bada, nik Iratxe ez nuen ezagutzen, eta berak ere ez ninduen ezagutzen, neure filmak baino ez. Hala ere, deitu zidanean ez zidan neure bizitzaz galdetu; azken batean, nire bizitza jende guztiaren modukoa da, aurrera eta atzera doa, batzuetan lortzen dituzu gauzak, eta beste batzuetan ihes egiten dizute. Iratxek, ordea, *Irrintzi* aipatu zidan: aurkitu egin zuela eta iruditzen zitzaiola hori argitara atera behar zela, ez zuela ulertzen nola zegoen ahaztuta, nola ez zuen izan horren berririk lehenago. Noski, arreta piztu zidan, hizketan hasi ginen, eta halaxe etorri da dena. ■

Alberdi EUSKAL ARTISAUTZA

MAKILA

Opari berezietarako
Pertsonalizatuak
Prezio aukera desberdinak

ARGIA

www.argia.eus/denda/makilak
denda@argia.eus | 943 371 545